

РОЗДІЛ 2. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342.561(477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.1.24>

СТИЛІЗОВАНА ДЕРЖАВНА СИМВОЛІКА УКРАЇНИ: МОЖЛИВОСТІ ТА МЕЖІ ВИКОРИСТАННЯ

Балинська О.,

*доктор юридичних наук, професор,
старший науковий співробітник НДЛ*

*вивчення проблем протидії торгівлі людьми
Львівський державний університет внутрішніх справ,*

ORCID: 0000-0002-0168-143X

e-mail: olga_bal@ukr.net

Балинська О. Стилїзована державна символїка України: можливостї та межї використання.

В Україні функціонує Закон про Державний Гімн, натомість не затверджено аналогічні документи про Державний Прапор і Державний Герб, як це передбачено Конституцією. У статті підтримується позиція щодо важливості й навіть нагальності прийняття цих двох конституційних нормативно-правових актів. Адже за їх відсутності трапляються випадки неправомірного використання державної символїки: на непридатних для цього предметах, у неналежних місцях, за неприйнятних умов тощо.

Через відсутність офіційних вказівок і рекомендацій щодо використання державних символів як українці, так і іноземці можуть несвідомо або й зумисне завдати цим знаковим та значущим національним об'єктам зневаги і навіть наруги. Крім цього, недобросовісні виробники товарів і надавачі послуг можуть застосовувати державну символїку для швидшого отримання прибутку, не вдаючись до морально-етичних й патріотичних принципів та ідей.

У таких документах варто окремо звернути увагу на використання так званої стилїзованої державної символїки (коли збережено основні атрибути прапора – синій і жовтий кольори у поєднанні, герба – силует тризуба, гімну – мотиви музики М. Вербицького або ж слова з тексту вірша П. Чубинського).

Враховуючи історію боротьби українців за державну незалежність, на рівні державної символїки доцільно розглянути також і чорно-червоний прапор, який став національним символом відваги й патріотизму в Україні.

Законодавчі документи, які міститимуть детальний опис і порядок використання державних символів України, не тільки нададуть можливість впорядкувати механізми використання державної символїки без порушень, а й захистять їх від зухвалості та зневаги ворогів.

Адже повага до державних символів – це невід'ємна складова виховання патріотів. Повага до Державного Прапора, Герба і Гімну держави має формуватися у свідомості громадян з раннього дитинства, коли закладаються не просто знакові зображення чи звуки, а символічне відтворення ідентичності України як держави, українців як нації та народу з глибокою історією та багатими традиціями.

Ключові слова: герб, гімн, прапор, держава, державна символїка, стилїзований державний символ, конституційний закон

Balynska O. Stylized state symbolism of Ukraine: possibilities and limits of use.

Ukraine has a Law on the State Anthem, but similar documents on the State Flag and the State Emblem have not been approved, as provided for by the Constitution. The article supports the position

on the importance and even urgency of adopting these two constitutional regulatory legal acts. After all, in their absence, there are cases of improper use of state symbols: on unsuitable objects, in inappropriate places, under unacceptable conditions, etc.

Due to the lack of official instructions and recommendations on the use of state symbols, both Ukrainians and foreigners can unknowingly or intentionally cause disrespect and even insult to these iconic and significant national objects. In addition, unscrupulous manufacturers of goods and service providers can use state symbols for faster profit, without resorting to moral, ethical and patriotic principles and ideas.

In such documents, it is worth paying special attention to the use of the so-called stylized state symbols (when the main attributes of the flag are preserved – blue and yellow colors in combination, the coat of arms – the silhouette of a trident, the anthem – motifs of music by M. Verbytsky or words from the text of a poem by P. Chubynsky).

Taking into account the history of the struggle of Ukrainians for state independence, at the level of state symbols it is advisable to also consider the black-and-red flag, which has become a national symbol of courage and patriotism in Ukraine.

Legislative documents that will contain a detailed description and procedure for using the state symbols of Ukraine will not only provide an opportunity to streamline the mechanisms for using state symbols without violations, but also protect them from the impudence and contempt of enemies.

After all, respect for state symbols is an integral part of raising patriots. Respect for the State Flag, Coat of Arms and the National Anthem should be formed in the minds of citizens from early childhood, when not just symbolic images or sounds are laid, but a symbolic reproduction of the identity of Ukraine as a state, Ukrainians as a nation and people with a deep history and rich traditions.

Key words: coat of arms, anthem, flag, state, state symbols, stylized state symbol, constitutional law

Постановка проблеми. Згідно з Конституцією України (ст. 20) [1], державними символами України є Державний Прапор України, Державний Герб України і Державний Гімн України. Тут також зазначено, що опис державних символів України та порядок їх використання встановлюються законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України. Але насправді прийнято Закон тільки про Державний Гімн [2], а Державний Прапор і Державний Герб затверджено Постановами Кабінету Міністрів України [3; 4]. Проте в жодному із цих трьох нормативно-установчих документів не вказано, що це *символи держави*.

Варто зауважити, що процеси творення та функціонування держави завжди супроводжуються та послуговуються символами, які репрезентують її на міжнародному рівні, допомагають упорядковувати і врегульовувати суспільні відносини всередині країни, сприяють формуванню і збереженню народних, сімейних, професійних та інших традицій, дають змогу маркувати і систематизувати однотипні речі, факти, явища, дії, події та інше.

Безпосереднє використання державних символів передбачає додержання офіційних протоколів, але в Україні досі законодавчо не врегульовано це питання. До того ж, крім офіційних ситуацій, державна символіка України дедалі частіше використовується у так званій стилізованій формі (коли збережено основні атрибути прапора – синій і жовтий кольори у поєднанні, герба – силует тризуба, гімну – мотиви музики М. Вербицького або ж слова з тексту вірша П. Чубинського).

Стан дослідження. Звичайно, державну символіку України, її функціонування та використання, а також правові аспекти захисту неодноразово розглядалися. Серед таких дослідників варто назвати декілька категорій:

1) науковці (як-от історик Андрій Гречило, геральдист Олексій Кохан, художник Іван Турецький, політолог Павло Гай-Нижник, правознавець Олександр Копиленко, фольклорист Микола Дмитренко, педагог Надія Кравцова та інші);

2) законодавці (з-поміж останніх народні депутати IX скликання Людмила Буймістер, Іван і Георгій Мазурашу, а також А. Ключко – комітет ВРУ з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування, Ю. Арістов – комітет з питань бюджету, А. Радіна – комітет з питань антикорупційної політики, І. Климпуш-Цинцадзе – комітет з питань інтеграції України до Європейського Союзу);

3) популяризатори (наприклад, історик і краєзнавець Едуард Зуб, який представляє свої міркування на сайті «Ділова Столиця» у рубриці «Наша революція 1917-2021», політик Василь Гу-

менюк, який став відомим, змінивши прізвище на «Противсіх», журналіст Віталій Манзуренко та багато інших);

4) практики (І. Бех – щодо патріотичного виховання молоді, Л. Колесник – щодо громадянської освіти, В. Кістяник – щодо правового захисту державних символів України тощо).

Однак саме про стилізовані (стилістично інтерпретовані) Прапор, Герб і Гімн України говориться здебільшого на буденному / побутовому рівні. Хоча проблема використання державної символіки в нашій країні вже давно переросла у загальнодержавну і в сучасних умовах дедалі більше загострюється.

Мета статті – описати потенційні та реальні можливості, а також законодавчі й етичні межі використання стилізованої державної символіки.

Виклад основного матеріалу.

Загалом у контексті даного дослідження символ слід розуміти як розгорнутий візуальний або звуковий знак, що відтворює об'єкти реальної дійсності, віртуальної дійсності або уяви, втілюючи їх в одному предметі / зображенні / звуці (або називаючи їх одним словом), передаючи при цьому їхні найбільш виразні ознаки, властивості та характеристики. У випадку державної символіки йдеться про об'єкти, які відтворюють історію держави, народу та нації.

Як правило, загострене відчуття потреби демонструвати державні символи виникає у кризові для країни моменти, коли необхідно наголосити на важливості збереження і захисту державності. Українці як нація і народ практично упродовж усієї своєї історії намагаються зберегти свою символіку (скажімо, Малий Герб України відтворює Знак Княжої Держави Володимира Великого, а в час найважчої боротьби за незалежність чи в добу тоталітарного поневолення тризуб ставав символом нескореності, чим викликав неабиякий страх, а отже, і гнів ворогів).

Тому не дивно, що особливо гостро почала сприйматися державна символіка в час новітньої російсько-української війни: сино-жовті кольори, тризуб і мотив «Ще не вмерла ...» допомагають розпізнавати своїх як на полі бою, так і далеко за кордоном (і там, і там дуже важливо відчувати присутність близької за духом людини). Ці символи стали невід'ємною частиною кожного українця, звиклим елементом повсякденного життя (піднесеним і водночас болючим). Вони виявилися «вплетеними» у канву всього, що так чи інакше пов'язане з Україною та українцями. Так сформувалася активна практика використання стилізованої державної символіки.

Що стосується **стилізованого відтворення Державного Прапора України**, то поєднання синьої та жовтої барв можна побачити на різних рівнях: від офіційних акцій до дитячих малюнків. Стилiзований прапор України використовується в різних ситуаціях як елемент декору здебільшого для наголошення на приналежності до української нації. Це може бути прикрашання території, оздоблення приміщень, декорування одягу чи речей, тло для інших зображень та багато іншого. При цьому не використовується сам збільшений чи зменшений варіант (імітація) прапора, а лише його кольори (у стрічках, кульках, квітах і т. п.) через застосування різних матеріалів і текстур (тканина, папір, метал, скло тощо), у вигляді абстрактних форм або розмитих силуетів, часто у поєднанні з іншими національними символами (вишиванка, рушник, бандура, козак), символами влади (булава, шабля, скіпетр), природними символами української культури (калина, соняхи, небо і поле пшениці, лелека тощо).

Стилiзація Державного Прапора не спонтанна, вона пов'язана з історією його виникнення та історією українських земель. Історія прапора України [5] сягає XIV століття (у статусі державного символу використано синій і жовтий (золотий) кольори на гербі Галицько-Волинської держави (або Королівства Руського); далі – на прапорі козаків (зокрема, Чорноморського козацького війська, версія 1803 року). У сучасному варіанті – вперше піднятий русинами над Львівською ратушею у 1848 році як національний прапор українців Королівства Галичини й Володимирії; у 1917-1921 роках під час Української революції – як державний прапор Української народної республіки.

На його основі були створені прапори регіонів України, на яких використовувалися чітко окреслені смуги синього та жовтого кольорів: наприклад, прапор Далекосхідної Української Республіки (1917-1922), прапор кримських татар, прапор Лемко-Русинської Республіки, а також прапори військових підрозділів, як-от Військово-морський прапор Української Держави (липень 1918 року); трохи пізніше – Прапор ОУН (з лютого 1929 року); у 1938-1939 – Карпатської України; у 1941 – Української Держави:

У період радянського поневолення синьо-жовтий прапор вимушено переведено у підпілля (його використання каралося в радянському союзі ув'язненням на два роки).

18 вересня 1991 року синьо-жовтий біколор набув офіційного статусу як Державний Прапор України, який щорічно вшановують 23 серпня.

Використовували синьо-жовту основу на прапорах українські емігранти, як до прикладу українці-русини Югославії, канадські українці, Спілка українок Америки.

Стилізованими версіями прапора України можна вважати також емблему однієї з перших незалежних громадських організацій – Товариство Лева, прапор активістів Євромайдану та інші.

Серед офіційних сучасних прапорів із використанням синьо-жовтого двоколову: прапор (штан-дарт) Президента України, прапори родів військ Збройних Сил України (прапор Повітряних сил України; прапор Морської охорони України, прапор Національної гвардії України тощо).

У світі відомі схожі (аж до повної аналогії) прапори: наприклад, у Землі Нижня Австрія, у містах Лейпциг, Хемніц і Бабергах-на-Рісі (Німеччина), Грифув Шльонський, Стара Камениця і Сопот (Польща), Кошиці (Словаччина), провінції Еррера (Панама) та ін.

Порівняно недавно українці майже офіційно почали поєднувати синьо-жовтий і червоно-чорний прапори. Другий із них має значно коротшу історію: червоне полотнище було основою козацьких хоругв і прапорів та символізувало силу і міць. Але найперше червоно-чорна пов'язка була використана Легіоном Українських січових стрільців і стала розпізнавальним символом української боротьби наприкінці 1916 року. Хоча зараз поєднання цих кольорів називають «бандерівським», але ОУН на початку своєї діяльності не використовувала їх як свою символіку, і тільки у 1940-х роках після створення ОУН(революційна) на чолі зі Степаном Бандерою цей повстанський символ був офіційно затверджений, його підтримало також озброєне крило ОУНР – УПА.

Червоно-чорний прапор України не є офіційним державним символом, але широко використовується в різних областях країни, зокрема на офіційному рівні, і може вивішуватись поряд із національним, особливо під час пам'ятних заходів на місцях поховань героїв тощо, оскільки він відображає національно-патріотичні ідеї, популярність яких у сучасних реаліях російсько-української війни особливо зросла.

Окремо уваги варті **стилізований Державний Герб України** з ремаркою на те, що в таких випадках здебільшого використовується малий герб – тризуб. Зате видів стилізованого герба може бути набагато більше, з огляду на велику кількість теорій і версій походження тризуба, а також залежно від того, який зміст бажають закласти у задану геометричну конфігурацію, візуально зімітувавши тризуб. Так, до прикладу, у формі тризуба зображають зашифроване слово «воля»; дуже поширеними став виклад інших символічних слів у формі тризуба.

Стилізований тризуб як державний символ України зустрічається відтвореним у різних варіантах: від простих геометричних фігур до складних і деталізованих зображень. При цьому навіть використовують інші найрізноманітніші цілісні предмети, які також мають своє символічно-смісловне навантаження (наприклад, зі сфери історії козацької держави – тризуб із переплечених шабел або зі сфери професійної діяльності – логотип Національної ради адвокатів України, де центральна частина тризуба зображена у формі пера, вмоченого у каламар-чорнильницю).

Крім цього, тризуб є центральним об'єктом на зображенні офіційних символів державних установ та організацій. Наприклад, нарукавна емблема Чернігівського обласного військового комісаріату містила напис з назвою військкомату і велику кількість зображень: малий Державний Герб України, герб області, булава й пернач, кетяг калини, колоски. Після переформування у Територіальний центр комплектації та соціальної підтримки (ТЦК та СП) з'явився новий зразок нарукавної емблеми, однак і він не відповідав сучасним вимогам. У 2019 році була створена абсолютно інша нарукавна емблема з урахуванням «Методичних рекомендацій щодо окремих питань розвитку і впровадження військової символіки у Збройних Силах України», підготовлені Головним управлінням розвитку та супроводження матеріального забезпечення ЗСУ: трикутний щит із заокругленими боками відображає три смуги (зелену, білу і зелену – як на прапорі Чернігівської області), на їх тлі чорний двоголовий коронований орел (обласний герб) із зображенням знаку Рюриковичів (стилістично нагадує сучасний герб України) [6].

Стилізований герб України (золотий тризуб на синьому щиті) широко використовується в емблемах та логотипах різних державних і приватних організацій. Він є впізнаваним національним символом, що символізує суверенітет і незалежність України.

Так, тризуб є основним елементом логотипів і емблем усіх міністерств України й інших органів державної влади; посольства і консульства України за кордоном; організацій у сферах спорту, мистецтва, культури, освіти; організації, що пов'язані з історією або культурою України тощо.

Тризуб на таких зображеннях надає їм національного характеру та демонструє приналежність до України. Крім цього, малий герб є обов'язковим елементом офіційних державних відзнак (ордени, медалі, почесні знаки та ін.).

Можливе одночасне поєднання стилізованих зображень прапора і герба. Прикладами такого застосування стилізованої символіки можна вважати: дизайн логотипів державних установ, організацій і заходів; дизайн поліграфічної продукції (плакати, поштові марки, текстові видання) та інших візуальних матеріалів (веб-сайти, блоги); мистецькі твори (картини, скульптури, ювелірні вироби) і як їх різновид – натільний татуаж.

Якщо говорити про **Державний Гімн України як прототип для стилізованого відтворення**, то найвідомішим став рингтон до телефону з цією мелодією.

Що стосується самого тексту, то існує думка про доцільність зміни деяких формулювань у тексті Гімну України, щоби змінити вектор розуміння змісту: з віри у перемогу – на сам факт остаточної перемоги над ворогом. Так, пропонується навіть новий текст/

На початку 2022 року було зареєстровано два законопроекти, які стосувалися несення змін до тексту Державного Гімну України: ініціатором одного є Людмила Буймістер (№ 7162) [7], альтернативний варіант запропонували Іван Юнаков та Георгій Мазурашу (№ 7162-1) [8]. Перший законопроект пропонує нову редакцію лише перших двох рядків: «Переможе Україна! І слава, і воля. Бо нам, браття молодії, усміхнулась доля». Другий – пропонує змінити практично весь текст:

«Провітає України, її слава й воля!

Вже нам браття українці усміхнулась доля!

Гинуть наші вороженьки, як роса на сонці,

Бо пануємо ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми зміцнили за нашу свободу,

Бо віками ми є браття козацького роду!

Чорне море нам сміється, дід Дніпро радіє

Бо у нашій Україні доленька квітніє!

А завзята праця щира всіх нас об'єднає

Пісня волі в Україні гучніше лунає!

Приспів:

Душу й тіло ми зміцнили за нашу свободу,

Бо віками ми є браття козацького роду!»

Є пісні, які використовують лише фрагменти Гімну України із додаванням іншого тексту та виконанням під іншу мелодію (наприклад, виконання на мотив репу тексту такого змісту: «Згинуть наші вороженьки, як роса на сонці. Запануєм і ми браття у своїй сторонці. Війна – то наша доля. Знай, ти не один. Я тебе благаю, брате, повернись живим...»)

Є пісні, які використовують саме слово «гімн» (для прикладу, пісня українського виконавця SKOFKA «В небі чистому чути грім. В небі свист, але чути гімн. В небі чистому мутний дим. Горить ліс, але чути гімн...»).

Є пісні, які в назві містять слово «гімн» (згадаймо відомий «Гімн оборони України» у виконанні гурту «Шабля»: «Любі мої діти, мила, мамо й тату! Я йду на війноньку нашу землю захищати...»). Ще одна урочиста пісня, відома як духовний гімн України або Молитва за Україну («Боже великий, єдиний, нам Україну храни»). Відроджується слава пісні, створеної на слова Олесея Бабія, що відома як Марш українських націоналістів або Гімн ОУН («Зродились ми Великої години З пожеж війни, Із полум'я вогнів. Плекав нас біль По втраті України. Кормив нас гнів І злість на ворогів» [9]).

Загалом стилізована символіка України може бути відображена різноманітними візуальними / звуковими елементами, які кольорами / формою / мотивом можуть нагадувати Державний Прапор / Герб / Гімн. Як правило, ці елементи мають спрощений характер, абстраговані або змінені залежно від дизайнерського задуму, творчої чи іншої мети.

Але, навіть попри відверте і щире захоплення українцями своєю державною символікою, треба визнати, що **використанням державної символіки почали також активно зловживати**, розмі-

шуючи синьо-жовті кольори на продукції, яку недобросовісні представники бізнес-середовища бажають якнайшвидше продати, апелюючи до патріотичних почуттів покупців. Вони спекулюють на їхній любові до рідного краю, маніпулюють споживачами, які обирають цих товаровиробників чи надавачів послуг з-поміж інших як близьких («підтримують вітчизняне»).

Крім зловживання, є ще один момент, важливий у контексті використання державної символіки – примітивізація та образа (що залежно від рівня недоброчесності може досягти статусу наруги, а це вже карається кримінальним законом: ККУ, Стаття 338 [10]. Наруга над державними символами). У гонитві за успішним просуванням на ринку товарів та послуг бізнесмени розміщують елементи державної символіки на не зовсім придатних для цього предметах, тому несвідомі споживачі можуть, наприклад, топтати прапор України, зображений на шкарпетках, сидати на герб України, розміщений на задній кишені джинсів, оздоблювати такою символікою білизну на місці біля геніталій, виготовляти попільнички у формі тризуба тощо.

Тому варто пам'ятати, що у використанні державної символіки мають бути і є певні обмеження, визначені на законодавчому рівні. Порядок використання і захисту державних символів встановлюється виключно законами України (п. 6 ч. 1 ст. 92 Конституції України). Але, оскільки такого закону досі немає, доводиться вдаватися до інших законодавчих документів.

До 20-ї річниці відзначення Дня Державного Прапора України у серпні 2023 року адвокат Володимир Кістяник у своїй публікації на шпальтах «Української правди» [11] наголосив на важливості законодавчого врегулювання процесів і процедур використання Державного Прапора України, навівши при цьому низку безапеляційних аргументів.

Так, він зауважив, що у п. 6 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про рекламу» зазначено, що в рекламі забороняється «використовувати або імітувати зображення Державного Герба України, Державного Прапора України, звучання Державного Гімну України, зображення державних символів іноземних держав та міжнародних організацій, міжнародних об'єднань, якщо такі використання або імітація пропагують неповагу до них або вводять споживачів в оману» [12]. А це співвідноситься з п. 2 ч. 1 ст. 19 Закону України «Про захист прав споживачів», де говориться про те, що будь-яка діяльність (дії або бездіяльність), що вводить споживача в оману, є нечесною підприємницькою практикою [13], що зараз власне набуло значного поширення. Крім цього, відповідно до ч. 1 ст. 6 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «не можуть одержати правову охорону позначення, які зображують або імітують державні герби, прапори та інші державні символи (емблеми)» [14], а це також доволі популярне на сучасному споживчому ринку.

Як один із варіантів вирішення правових питань використання державної символіки згадуваний адвокат наводить судову практику України, зокрема постанову Львівського апеляційного адміністративного суду від 1 липня 2014 року у справі № 819/3041/13 [11], де суд керується наказом Міністерства освіти і науки України від 7 вересня 2000 року, яким затверджено Рекомендації щодо порядку використання державної символіки в навчальних закладах України. Ці рекомендації, крім іншого, містять 10 чітких правил поведінки з Державним Прапором із посиланням на світову практику:

1. «Державний Прапор ні перед ким не опускається вниз. Не можна ним салютувати. Не можна схилити його перед будь-якою особою чи предметом.
2. Державний Прапор при вивішуванні серед інших прапорів має займати перше, найпочесніше місце. Він вивішується або вище за всі інші, або у фронті інших прапорів займає правий геральдичний бік.
3. На зібраннях у приміщенні Державний Прапор розміщується на естакаді (подіумі) з правого боку від промовця; якщо Прапор виставляється з боку аудиторії, то займає правий бік фронтом до естради.
4. У процесіях Державний Прапор треба нести попереду всіх інших прапорів або вправо від них.
5. Не можна виставляти ушкодженого Прапора.
6. При вивішуванні Державний Прапор не повинен торкатися землі, підлоги.
7. На Державному Прапорі не можна розмішувати предмети, емблеми, прикраси тощо.
8. Державний Прапор ніколи і ніде не можна використовувати як прикрасу чи декорацію. З цією метою можна використовувати барви Державного Прапора, і то лише у випадку державних чи національних свят, при державних урочистостях тощо.
9. Зображення Державного Прапора не можна використовувати на рекламах, оголошеннях, заставках.
10. Державний Прапор (стяг), спущений на пів древка (пів щогля), означає жалобу» [15].

Інших нормативних документів у цій сфері в Україні, на жаль, немає. В. Кістяник згадує про спробу Верховної Ради VIII скликання у 2019 році вирішити цю проблему і прийняти законопроект «Про державні символи України, порядок їх використання та захисту», але він був відкликаний.

Наразі зареєстровано проєкт закону про великий Державний Герб України № 5712 від 29.06.2021, який нарешті включено до порядку денного сесії Верховної Ради IX скликання під номером 4229-IX від 10.02.2025 [16].

Проте досі це залишається законодавчою прогалиною, яка потребує врегулювання, особливо з огляду на соціально-політичну ситуацію в державі. Адже зараз не тільки можливе незаконне використання державної символіки, а й виникнення відверто провокативних закликів (наприклад, щодо незаконності державних символів і самої держави України: оскільки Конституцією було передбачено прийняття законів, які мають затвердити державні символи і визначити порядок їх використання, а таких документів досі (з 1991 року!) немає, то використовувані державні символи незаконні, а якщо нема державних символів – нема самої держави; така позиція оприлюднена в офіційному запиті до Верховної Ради України щодо наявності закону про державні символи України у березні 2025 року [17]).

Висновки. З огляду на наведене, дуже важливо прийняти відповідні цільові (до того ж, конституційні) закони про Державний Прапор і про Державний Герб України, а не обмежуватися Постановами КМУ, що вміщені в один-два абзаци.

Адже повага до державних символів – це невід’ємна складова виховання патріотів. Неодмінний вияв поваги до Державного Прапора, Герба і Гімну держави має формуватися у свідомості громадян з раннього дитинства, коли закладаються не просто знакові зображення чи звуки, а символічне відтворення ідентичності України як держави, українців як нації та народу з глибокою історією та багатими традиціями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України. URL: <https://surl.li/bmvgua>.
2. Закон України «Про Державний Гімн України». *Відомості Верховної Ради України*, 2003, № 24, ст. 163. URL: <https://surl.li/corvup>.
3. Постанова Верховної Ради України «Про Державний прапор України». *Відомості Верховної Ради України*, 1992, № 19, ст. 257. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2067-12#Text>.
4. Постанова Верховної Ради України «Про Державний герб України». *Відомості Верховної Ради України*, 1992, № 40, ст. 592. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-12#Text>.
5. Прапор України. URL: <https://surl.li/zlofet>.
6. Чернігівський приклад створення наукової символіки обласних ТЦК та СП. *Знак*. 2020. Ч. 82. С. 9. URL: https://vijsko.org/Hor_Chern_TTsK.htm.
7. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про Державний Гімн України». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39224>.
8. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про Державний Гімн України». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39278>.
9. Це – новий Гімн України: <https://youtu.be/jISzeUBrTGc>.
10. Кримінальний кодекс України. URL: <https://surl.cc/jzzbzu>.
11. Кістяник В. Використання Державного Прапора України: важливість законодавчого врегулювання. *Українська правда*. 23 серпня 2023 року. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/08/23/7416640>.
12. Закон України «Про рекламу». URL: <https://surl.li/mxudne>.
13. Закон України «Про захист прав споживачів». URL: <https://surl.cc/bshwpw>.
14. Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text>.
15. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Рекомендацій щодо порядку використання державної символіки в навчальних закладах України» від 7 вересня 2000 року № 439. URL: <https://surl.lu/lqhncz>.
16. Картка Проекту Закону про великий Державний Герб України № 4229-IX від 10.02.2025. URL: <https://surl.cc/rnqgpi>.
17. Закон про державні символи України. *Доступ до правди*. URL: <https://surl.li/rkctmuc>.